

ר' דוד ליברמן

נבואת יחזקאל: חידושים ומשמעותם

א. נבואת יחזקאל שונה מנבואות קודמיו. שינוי זה מתבקש לאור ההבדל הגדול בנסיבות בהן נאמרה הנבואה. יחזקאל הוא הנביא היחיד שניבא בגולה, וקהל היעד שלו היתה קבוצת גולי יהויכין, החרש והמסגר. הנבואה הקלסית התמקדה בהעמדת אופן הקיום הפגום של ישראל בארצו כנגד הקיום האידיאלי ובצפית האפשרות שפער זה ילך ויתרחב עד שיפסק קיום העם בארצו. לגבי קהלו של יחזקאל הפכה האפשרות למציאות. מה תהיה בשורתו של הנביא מעתה? וכיצד יטפל בעם שקיומו הפיזי והרוחני – נופץ? התמודדות עם מציאות חדשה זו גורמת לשינויים. ברצוני לבחון שניים מהם, על רקע עולמם החדש של בני הגולה.

ב. בפרק ג, יז-כ"א (ושוב פרק לג, ז-ט) מובא דבר ה' הנאמר ליחזקאל זמן קצר לאחר שהוקדש לתפקידו –

"בן אדם, צופה נתתיך לבית ישראל ושמעת מפי דבר והזהרת אותם ממני באומרי לרשע מות תמות ולא הזהרתו...
...הוא רשע, בעוונו ימות ודמו מידך אבקש! ואתה – כי הזהרת רשע ולא שב מרשעו הוא בעוונו ימות – ואת את נפשך הצלת".

תפקידו של יחזקאל מוגדר בבהירות – עליו לדווח לעם על סכנה צפויה. כיון שעשה זאת מלא תפקידו ויצא ידי חובתו. "אתה את נפשך הצלת".

וכשלא מלא תפקידו "דמו מידך אבקש".

ביטויים חריפים אלה נולדו בעולם רוחני שבו לכל אדם תחום אחריות מוגדר היטב, ואופן פעולה הנגזר מתחום זה. לגבי יחזקאל – תחומו הוא הקישור בין ה' וישראל, ואופן פעולתו – דיווח מדויק. ותו לא.

כדי לעמוד על יחודו של תפקיד זה יש להקבילו לתפקיד נביאים אחרים. בעת הקדשתו של משה אומר לו הקב"ה – "לכה ואשלחך אל פרעה והוצא את עמי בני ישראל ממצרים" (שמות ג').

ניסוח הפסוק אינו מאפשר תפיסה מוגבלת של תפקיד הנביא, במסגרת המשימה הכללית. תהליך היסטורי חייב להתרחש, משימתו של משה היא – מימוש תהליך זה, הוצאת ישראל ממצרים. אחריות – טוטלית. לא פלא איפוא שמשה עומד נדהם נוכח האחריות שהוטלה על כתפיו –

"מי אנכי, כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בני ישראל ממצרים?"
(שמות, שם)

1. מקורות מספר יחזקאל יובאו להלן בציון פרק ופסוק בלבד.

בשעת משבר ביחסיו עם העם, עתיד הוא להתקומם, כנגד נטל האחריות והיקף התפקיד.

"האנכי הריתי את העם הזה, אם אנכי ילידתיהו כי תאמר אלי שאהו בחיקך כאשר ישא האומן את היונק"!! (במדבר יב, ב)

האווירה שונה מעט בהקדשתו של ישעיהו, בה מנוסחת משימתו בכפל-לשון:

"לך ואמרת לעם הזה שמעו שמוע ואל תבינו וראו ראה ואל תדעו" (ישעיה ג, ח)

הפועל "ואמרת", כמוהו בפעלים המופיעים בפרקנו – "ושמעת", "וזהרת", מלמד על תפקיד מוגדר ומוגבל. אך בהמשך –

"השמן לב העם הזה, ואזניו הכבד ועיניו השע" (שם ט)

אותו תפקיד עליו דובר בהתחלה, הטעיית העם במתכוון, מנוסח כאן בתהליך שממושו הוא תפקידו של ישעיהו. ממילא היפך התפקיד והאחריות הכרוכה בו – טוטליים. כפועל יוצא של האחריות המוגדרת ניגש הקב"ה להגדיר גם את דרכי פעולתו של יחזקאל וקובע –

"הנה נתנו עליך עבודתם ואסרוך בהם – ולא תצא בתוכם ולשונוך אדביק אל חכך ונאלמת – ולא תהיה להם לאיש מוכיח ובדברי אותך אפתח פיך ואמרת אליהם – כה אמר ה' אלוקים השומע – ישמע, והחדל – יחדל" (ג, כה-כז)

יחזקאל לא יחזר אחרי העם. הוא לא ילך למקומות התכנסותם כדי לשאת דברו למספר רב של מאזינים כדרך שעשה ירמיהו ולא ירבה בחזרות על דבריו כדרך שעשה משה. הוא ישב בביתו וידבר רק כשיצטוו.

הגבלת התפקיד גוררת בעקבותיה גם הגבלת פעילות וצמצום מרחב שיקול-הדעת של הנביא, אף לגבי האופן המעשי של מילוי תפקידו.

ג. יחזקאל דן פעמים הרבה בתורת הגמול. היינו: באופן בו נקבע גורלו של אדם על ידי מעשיו. בדבריו הוא מבשר על שינוי מהותי בשלשה תחומים:

בתחום הפרט

"מה לכם מושלים את המשל הזה על אדמת ישראל לאמור – 'אבות אכלו בוסר ושיני בנים תקהינה' חי אני נאום ה' אלקים אם יהיה לכם עוד משול המשל הזה בישראל הן כל הנפשות לי הנה – כנפש האב כנפש הבן לי הנה. הנפש החוטאת היא תמות"

2. ראה בענין זה ח. א; יד, א; ב. א; לג, לא.

העם האמין כי גורלו נקבע בידי אבותיו, שאכלו מפרי הבוסר של החטא. יש לשער שהסתמכו על דברי התורה:

"פוקד עוון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים". (שמות כ')

יחזקאל מעמיד עקרון נגדי – כל נפש נדונה לעצמה, כל פרט – אוטונומי. חז"ל הדגישו את החידוש המופלג שבדברי יחזקאל בענין זה. ראשית, הקבילו את דברי התורה בשמות "פוקד עוון אבות על בנים" לדברים האמורים בס' דברים –

"לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות איש בחטאו יומתו". (דברים כד, טז)

ואמרו בענין זה:

"הא כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם הא כשאינן אוחזין מעשה אבותיהם בידיהם" (ברכות ז, ע"א)

הרשב"ם שם בפירושו לס' דברים מדגיש:

"אבל הקב"ה פוקד עוון אבות על בנים, כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם. וכדכתיב – אבות יאכלו בוסר ושיני בנים תקהינה".

וכשהקבילו את האמור בתורה ליחזקאל קבעו –

אמר ר' יוסי ב"ר חנינא – ארבע גזירות גזר משה רבינו על ישראל ובאו ארבעה נביאים ובטלום. משה אומר 'פוקד עוון אבות על בנים' וזבא יחזקאל ובטלה 'הנפש החוטאת היא תמות'" (מכות כד, ע"א)

ובדברי מהרש"א שם

"משמע ליה דאיירי אף באוחזין מעשה אבותם בידיהם ובא יחזקאל וביטל גזירת משה"

במישור הכללי לאומי

בתורה נאמר

"וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכור" (ויקרא כו)

העם יגאל בזכות אבותיו (כתנאי מוקדם לכך דורשת התורה שם כניעת לבבם. העולה מכך שאין די בכניעת הלב וצריך זכות אבות כדי להשלים אותה).

ואילו ס' יחזקאל, במקומות הרבים בהן דן בגאולה העתידה, אינו מזכיר גאולה בזכות אבות, אלא –

3. כלומר ר' יוסי סובר שנובאת יחזקאל מדברת גם במקרה שאוחזין במעשה אבות.

"ואחמול על שם קדשי אשר חללוהו בית ישראל בגויים..."
"לא למענכם אני עושה בית ישראל כי אם לשם קדשי..." (לו, כא-כב)

לעניננו חשוב להדגיש: הבנים אינם נגאלים בזכות אבות. כל דור קובע גורלו בעצמו.

הנתקות מהעבר

"צדקת הצדיק לא תצילנו ביום פשעו ורשעת הרשע לא יכשל בה ביום שובו מרשעו..."
 ...ואמרו בני עמך לא יתכן דרך ה', והמה דרכם לא יתכן! **איש בדרכיו**
 אשפט אתכם" (לג, יב-כ)

כאן משוחרר ההווה מכפיפות לעבר, אף בחיי אדם אחד. זהו שיאו של התהליך שכבר התבטא בתחום הקשר שבין הדורות, ומכאן למדים אנו על כווננו – התרת הקשרים בין עבר להווה וממילא – גם בין הווה לעתיד. עד כה נידון כל פרט בישראל, ועל אחת כמה וכמה – כל דור, כחלק מהיותו חוליה בין עבר לעתיד. עתה חולצו בני דורו של יחזקאל משרשרת הדורות והם מוצגים כשלעצמם ונדונים רק לאור מצבם העכשווי. מהי סיבת שינויים אלה?

ד. קהלו של יחזקאל חי במציאות חדשה כמעט בתולדות ישראל – גלות. הגלות היתה אמצעי מקובל באימפריה האשורית והבבלית לשבירת קיומם של עמים מרדנים. לא היה תקדים לכך שעם שגלה – ישוב לאדמתו ויחדש את חייו הלאומיים במולדתו. אך המיוחד במצבם של גולים אלו היה שרוב העם – נותר בארץ. המשמעות שניתנה למצב מיוחד זה על ידי בני הדור היתה:

"בן אדם, אחיך אחיך אנשי גאולתך אשר אמרו להם יושבי ירושלים **רחקו מעל ה', לנו היא, ניתנה הארץ למורשה!**" (יא, טו)

הגולים חשו עצמם תלושים ומנוודים מארצם ומעמם. עוד נותר להם, בשלב זה המקדש כמוקד כיסופים וכמקור תקווה (וראה תהלים מב המתאר כיסופיו של גולה למקדש) ואולם גם כאן מצטווה יחזקאל לצייר בפניהם מציאות קשה –

"אמור לבית ישראל... הנני מחלל את מקדשי **גאון עוזכם מחמת עיניכם ומחמל נפשכם ובניכם ובנותיכם אשר עזבתם** – בחרב יפול!" (כד, כא)

עדות ששרדה מתקופת חורבן בית שני מלמדת על עומק הכאב ועוצמת היאוש שנגרם בחורבן –

"אשרי האיש אשר לא נולד או אשר נולד וימות ואנחנו החיים, אוי לנו הרואים במצוקת ציון אתם האיכרים אל תזרעו עוד... ואתם החתנים אל תבואו לחופתכם..." (ספר ברוך הסורי ט, ויט)

4. רשיי: גלות שומרון גלות יבניה וכל בית ישראל כשהלכו בגולה.

קטע זה נכתב, ככל הנראה, ע"י יהודי שישב בארצו, יחד עם בני עמו, מעתה צא ולמד מה חשה קבוצה מבודדת הרחק בגולה.

ולא רק כאב ויאוש יש כאן אלא גם חלל גדול שנפער בהויה הרוחנית. ושוב נלמד על כך ממקור מימי החורבן השני:

"א"ר יהושע: אוי לנו על זה שהוא חרב, מקום שמכפרים בו עוונותיהם של ישראל.
(אדר"ג נוסח א', פרק ד)⁵

מעתה נבין היטב את דברי הגולים

"חטאתינו ופשעינו עלינו ובם אנחנו נמקים ואיך נחיה?" (לג, י)

גולי בבל עומדים עתה לפנינו כשהם תלושים וקרועים מעמם, מארצם, וממקדשם. הרקמה הדתית והלאומית שהיו חלק ממנה – נקרעה מהם.

ה. כאן עלינו לברר שאלה מרכזית: כיצד יתמודדו בני הגולה עם מצבם? אלו ערכי קיום יעלו, תחת אלו שבטלו?

ודאי שעלינו לבדוק, קודם לכל, את תחום היחסים בין העם לבין ה' ונביאו, שהרי זוהי ספירת הקיום הלאומי-דתי היחידה אליה הגולים עדיין מחוברים, ומכאן פתח תקווה להם. גם כאן, לשון העדויות ליחסים אלו, ברורה.

"הראית אשר זקני בית ישראל עושים בחשך... כי אומרים אין ה' רואה אותנו עזב ה' את הארץ".
(ה, יב)

זקני ישראל אינם כופרים במציאות ה', כפירה כזו אינה אפשרית אותה תקופה, אך הם מתיחסים למציאות ה' כלא-רלוונטית. ובכך הופכים את שאלת היחס אל ה' – אקדמית⁵. הציניות המתגלה כאן היא תופעה ללא תקדים. ציניות זו מתגלה גם ביחס לחזקאל. להלן כמה דוגמאות –

"הנה בית ישראל אומרים – החזון אשר הוא חוזה – לימים רבים ולעתים רחוקות הוא ניבא"
(יב, כח)

"ואומר אהה ה' אלוקים המה אומרים לי הלא ממשל משלים הוא"
(כא, ה)

"בני עמך הנדברים בך אצל הקירות ובפתחי הבתים ודיבר אחד את אחד, איש את רעהו לאמור בואו ושמעו מה הדבר היוצא מאת ה' ויבואו אליך ושמעו את דבריך ואותם לא יעשו כי עגבים בפייהם הם עושים – אחרי בצעם ליבם הולך. והנך להם כשיר עגבים יפה קול ומיטיב נגן"
(לג, ל-לג)

5. די לעיין למשל בשופטים פרק ב' או במלכי א' פרק יח כדי לראות את היחס הטיפוסי בדורות ההם כלפי ה'. יחס של אמונה בה' המתחלף בנטישתו בשל אמונה באל אחר, שלדעתם הוא חזק יותר, או אמונה בה' ובאלים אחרים יחד, כמקובל באותה תקופה.

בני ישראל אינם בועטים ביחזקאל כפי שבעטו בשמואל, בפרשת מינוי המלך. אינם כולאים אותו כפי שכלאו את ירמיהו ואינם הורגים אותו כפי שהרגו את זכריה, הם רוחשים כבוד לכוחו האמנותי, לעוצמתו הרטורית (שיר עגבים, יפה קול), ואילו תוכן דבריו אינו רלוונטי כיוון שמשמעותו לא ברורה (ממשל משלים), הוא מתייחס לתקופה אחרת (לימים רבים).

נסינו של ה' ושל יחזקאל שליחו להגיע אל ליבותיהם של בני הגולה מתנפץ על חומה של גנוני כבוד חיצוניים המהווים מסווה לבזו פנימי ואי אמן בסיסי. בני הגולה קרעו קרעים בעולמם הפנימי במקביל לקרעים שנקרע עולמם החיצוני. עתה הם קרועים גם מעל ה' ונביאו – ע"י עצם התייחסותם כלפיהם. הם ניתקו עצמם מכל זיקה שהיא, עומדים ביחידותם המלאה, בחינת עצמות יבשות ששרדו מגוף חי.

הנפשות האלה כל בית ישראל המה הנה אומרים יבשו עצמותינו ואבדה תקוותנו – נגזרנו לנר" (לז, יא)

ו. מעתה יובנו חדושי של יחזקאל, בדרך התמודדות עם בעיות היסוד של בני הגולה, על רקע עולמם החדש.

לנוכח יחסם הציני של בני הגולה, אין טעם בכך שיחזקאל יחזר אחריהם וינסה לשאת אותם "כאשר ישא האומן את היונק". הרי לא יניחו לו לעשות כן. שומה עליו להכיר בכך שהעם איבד את תמימות נעוריו. הוא מצוי עתה במשבר גיל ההתבגרות. תפקידו מעתה – לדחוף אותם הלאה. כצעד ראשון לכך עליו להקפיד לא לחזר אחריהם. ולהיות מטרה לחיצי לעג. ואכן, יחזקאל השיג כנראה את שלו. שכן, לכל אורך הספר לא מצאנו שנרדף, כירמיהו בן-דורו, להיפך: זקני ישראל באו פעמים אחדות לשמוע תורה מפיו (ראה לעיל).

כיון שהגולים נדחפו מכוח נסיבות היסטוריות ונפשיות כאחת לעמדה של קרע מעברם, מעמם. כיון שנותרו בודדים, איש איש לנפשו, שומה על יחזקאל לחזק אותם, לטעת בהם אמונה ביכולתם לעמוד ברשות עצמם ולקבוע את גורלם במו ידיהם. לכן בטל יחזקאל את גזירת השייכות, ההמשכיות שגזר משה וקבע – איש כדרכיו אשפוט אתכם – כל פרט – לעצמו. תהליך האינדיווידואליזציה שישראל הכל בו הוא בלתי הפיך. בני הגולה נותקו מהארץ, לנוכח אמירתם המתנשאת של בני יהודה –

"רחקו מעל ה' לנו היא ניתנה הארץ".

– מכריז יחזקאל –

"כי הרחקתם בגוים וכי הפיצתם בארצות ואהי להם למקדש מעט בארצות אשר באו שם"

התפיסה בדבר אפשרות הקיום היהודי בגולה, שהתרחבה והתעמקה לאחר חורבן בית שני – ראשית כאן.

וכשעומדים בני הגולה המומים וכואבים נוכח בשורת חורבן המקדש הצפוי פוקד עליהם הנביא - "ולא תספדו ולא תבכו"!!

רבו הפירושים לציווי זה. לענינינו יתפרש כדרישה מהעם להמשיך חייו וקיומו גם כשהמקדש איננו, דרישה כזו נשענת בהכרח על ההנחה כי הדבר אפשרי.

יחזקאל עומד נוכח תהליך קשה העובר על בני דורו - אובדן התמימות, אובדן תחושת השייכות הטבעית והאמונה הספונטנית בה' ובנביאיו. אין הוא לוחם בתהליך - הוא משתלב בו ומדבר בשפתו. היחיד, שנותר לעצמו, הוא אבן הפינה לבנין העתיד הוא אדון לגורלו, בכוחו לשוב בתשובה וליצור עולם חדש ממנו יתפרנסו בני דורו

"בשוב רשע מרשעתו ועשה משפט וצדקה, עליהם הוא חיה יחיה"

(לג, יט)

In honor of **Rav Bina and Malki**
 thanks for everything חזקו ואמצו
Carl and Adina Sherer, Avigayil,
Avrahahm, Yaacov and Baruch Yoseff
 Passaic N.J.